

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМВІДНОСИН ЦЕРКВИ І ДЕРЖАВИ

Актуальність теми дослідження. Після Революції гідності наша держава переживає процес національного відродження, повернення до реалізації ідеї розбудови національної, правової та ідеологічної системи з урахуванням традиційних та релігійних витоків права. Зокрема, сьогодні відбувається активізація зусиль щодо визначення зв'язку права з релігійними нормами, закономірностей духовного розвитку суспільства. Особливо актуальним це дослідження стало внаслідок конфлікту між українськими православними церквами Київського та Московського патріархатів, який набув значного розголосу в січні 2018 р. Саме тому проблеми взаємовідносин церкви і держави набувають особливого характеру. **Мета дослідження** - розгляд проблемних соціологічних та філософсько-правових аспектів взаємовідносин церкви і держави. **Об'єкт дослідження** - особливе значення для своєї реалізації суспільних відносин відіграє право та релігія, оскільки саме ці елементи визначають нормальний стан функціонування суспільства в цілому і людини в ньому. У зв'язку з цим в науці приділяється особлива увага питанню співвідношення права та релігії. **Предмет дослідження** - необхідність проведення комплексного дослідження, особливостей взаємовідносин церкви і держави, оскільки релігійні норми, за допомогою яких здійснюється регулювання окремих сфер суспільного життя, не стали предметом дослідження науковців у багатьох сферах: правознавців, соціологів, філософів тощо. **Завдання дослідження:** проаналізувати взаємовідносини церкви і держави. Кожна особа відповідно до вимог власної совісті повинна мати змогу зробити власний світоглядний, а отже, і релігійний вибір. Релігійний вибір для своєї реалізації вимагає умов, які створюються не індивідом, а зовнішніми факторами – державою чи церквою як формою релігійної організації. Варто відразу зауважити, що питання взаємовідносин церкви і держави на всіх етапах розвитку суспільства було та залишається надзвичайно важливим і складним як з позицій соціологічної, філософської, так і правової думки, оскільки саме від його вирішення часто залежить доля миру і світової історії. Історичний досвід свідчить, що взаємовідносини між церквою і державою в різні часи змінювались. Людство накопичило багатий і різноманітний досвід державно-релігійних відносин: це і періоди гоніння на християн і інших віруючих з боку держави, і періоди їх мирного, терпимого співіснування [1, с. 47]. З моменту одержання нашою державою незалежності розпочався активний процес обговорення теми та ролі релігії в суспільному розвитку нашої країни. Одне з основних місць у зазначеній сфері було відведено проблемам державно-церковних взаємовідносин. Причиною такого зацікавлення стала руйнація усталених комуністичних переконань та поглядів, орієнтація суспільства на релігію, яка почала сприйматися як ідеологія, що забезпечує сталість суспільства в період трансформації політико-правових відносин нормами і цінностями, не здатними до викривлення часом і здатними працювати в буденній свідомості суспільства [2, с. 10]. Проте перш ніж досліджувати проблеми взаємовідносин церкви і держави, на нашу думку, доцільно визначити поняття «церковно-державних відносин», оскільки розуміння сутності вказаного поняття має важливе значення при дослідженні проблем взаємовідносин. Варто зазначити, що «державно-церковні відносини» – це поняття, що утворилося шляхом об'єднання двох усталених понять – держава і церква. Як слушно відмічає М. М. Палінчак стосовно першого терміна, то існує чітке визначення її як інституції політичної влади, суспільної структури, яка організована відповідним чином і здатна здійснювати легітимний контроль над громадянами, які мешкають на конкретній території [3, с. 56]. На сьогодні домінуючим є таке визначення поняття державно-церковних відносин: це певна система зв'язків і відносин, у процесі яких вирішуються різні питання, пов'язані з діяльністю органів влади і церкви, регулюванням правового становища церкви [4, с. 363]. Ми погоджуємось із вищезазначеним поняттям, оскільки воно досить широко охоплює всі можливі аспекти взаємовідносин церкви та держави. Варто зазначити, що протягом історичного розвитку суспільства сформувалися три основні принципи відносин між державою і церквою, які існують і сьогодні: 1) віротерпимість (нетерпимість), при якій одна чи кілька релігій мають привілейований статус, а всі інші оголошуються терпимими (чи нетерпимими); 2) свобода віросповідань, при якій всі релігії рівні між собою, а людина вільна у своєму виборі конфесії й відправленні релігійного культу; 3) свобода совісті, яка, крім проголошеної рівності всіх релігій між собою, дає змогу особі не лише вільно обирати будь-яку релігію, але й бути невірною. Сьогодні до третини держав проголосили у своїх основних законах саме принцип свободи совісті [5, с. 129]. Проте слід зазначити, що вищевказаним принципам відносин між державою і церквою не в повній мірі відповідають моделі таких взаємовідносин, оскільки на сьогодні існує набагато більше моделей взаємовідносин церкви та держави, що створює певні проблеми. «Проміжний стан між моделлю державної церкви і моделлю повного відділення церкви від держави і держави від церкви». Для цього типу відносин характерне збереження державної підтримки та привілеїв окремих церков. Прикладом такої моделі є сучасна Німеччина, де держава проголошує свою нейтральність і толерантність до різних релігій, але має певні відмінності у ставленні до релігійних організацій залежно від кількості членів і суспільного впливу останніх [5, с. 140]. Домінантне місце релігії та її догматів у такій політичній системі посідає концепція прав людини, а на місце церкви приходить розгалужена мережа громадських організацій. Зародившись як принцип світської держави, вона набула подальшого розвитку в ідеології лібералізму, і сьогодні, трансформуючись у процесі взаємодії з традиційними європейськими культурами і релігіями, отримала вигляд державної політики плюралістичного нейтралітету в умовах вільного ринку релігій [6, с. 107]. Проте вищезазначена модель застосовується не всюди. Це зумовлено тим, що взаємодія правових та релігійних норм у процесі відносин церкви і держави визначається відповідним типом соціальних відносин, що склалися у суспільстві на певному етапі його розвитку, та характеризується місцем і формою взаємодії релігії та церкви із державою, зокрема: 1) відокремлення і віддалення релігії та церкви від держави (наприклад, Латвія, Португалія, Туркменія, Україна, Хорватія, Югославія, Молдова, Словенія); 2) трансформація та тісний взаємозв'язок церкви і релігії з державою, коли відбувається опосередкований вплив на державотворення та правотворення, особлива підтримка церкви певної релігійної течії на законодавчому рівні (наприклад, Аргентина, Болівія, Іспанія, Італія, Польща); 3) безпосередній зв'язок релігії та церкви з державою, офіційне визнання та закріплення статусу державної релігії (наприклад, Греція, Велика Британія, Данія, Болгарія, Грузія, Литва); 4) не визначений правовий статус релігії, церкви, релігійних організацій, установ та спільнот (наприклад, Угорщина, Венесуела, Боснія та Герцеговина); 5) заборона на офіційність чи домінування будь-якої релігії в країні (наприклад, Албанія, Словенія, Естонія); 6) світський характер держави (наприклад, Туреччина, Франція) [7]. Що стосується нашої держави, то в Україні взаємодія держави і церкви здійснюється на конституційних засадах і з опорою на норми чинного законодавства, зокрема на Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації». Проте в сучасній ситуації нерідко зустрічаються випадки виходу за конституційні межі як із боку державних чиновників, так і церковних діячів, що і зумовлює проблеми взаємовідносин держави і церкви [8]. Відповідно до положень вищезазначеного Закону держава не втручається у здійснювану в межах закону діяльність релігійних організацій, не фінансує діяльність будь-яких організацій, створених за ознакою ставлення до релігії. Усі релігії, віросповідання та релігійні організації є рівними перед законом.) [8]. Крім того, ч. 3 ст. 35 Конституції України встановлює, що церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви) [9]. **Висновок.** Таким чином, дослідивши проблемні аспекти взаємовідносин церкви і держави, дійшовши висновку, що державно-церковні відносини є одним із видів суспільних відносин, які характеризуються рівнем взаємозв'язків церкви, об'єднань, рухів та інших релігійних організацій із державою, ступенем їхнього взаємозв'язку, а також загальнолюдськими моральними принципами.

Список використаних джерел

1. Биков О. М. Проблеми взаємовідносин держави і церкви: концептуальні засади. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2011. № 2. С. 10–14.
2. Биков О. М. Особливості взаємовідносин держави і церкви в країнах з монорелігійним складом населення. Форум права. 2011. № 3. С. 47–52.
3. Палінчак М. М. Аналіз поняття «державно-церковні відносини». Право і суспільство. 2015. № 6. С. 56–60.
4. Мала енциклопедія етнодержавознавства. Київ: Укр. вид. спілка, 1996. С. 363.
5. Петрушенко В. Л. Філософія: курс лекцій: навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти III–IV рівнів акредитації. 2-е вид., випр. і допов. Київ: Каравела; Львів: Новий світ-2000, 2002. С. 129–140.
6. Православие и современность: проблемы секуляризма и постсекуляризма: кол. моногр. / науч. ред. А. Мраморнов, Т. Челевенко. Москва: Орел; Ливны: Изд-во Новоспас. монастыря: НП «Спас. дело», 2015. С. 107.
7. Міма І. В. Релігійні норми як соціально-правотворчі чинники суспільства. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63912/47-Mima.pdf?sequence=1> (дата звернення: 17.04.2018).
8. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квіт. 1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 25. Ст. 283.
9. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.